

השפעת תוכניות איכותיות של חינוך בלתי פורמלי על הלמידה ועל ההישגים בבתי הספר

מחקרים מודרניים בתחום הקוגניציה ומדעי המוח מראים, כי תהליך הלמידה מתבצע באופן שוטף והדרגתי לאורך החיים ואינו מוגבל להקשרים ייחודיים של למידה פורמלית. למידה פורמלית היא רק אפיק אחד בתוך מכלול מסלולי הלמידה המתקיימים על רקע אינטראקציות יום-יומיות של הפרט עם סביבתו. הלמידה הדרגתית ומצטברת, כאשר הידע והמיומנויות הנרכשים מהווים בסיס ללמידה חדשה. מחקרים מצביעים על התפקיד החיוני של סקרנות אינטלקטואלית ומוטיבציה פנימית בהקשר ללמידה לעומק ולהתפתחות קוגניטיבית. אינטרס פנימי וסקרנות הם בסיס ליצירת "המוח הרעב", שטיפוחו מהווה מפתח להישגים בתחום האקדמי. ככל שתלמיד מגלה סקרנות יתר הנובעת מהאינטרס האוטנטי, ככל שמשמעות הלמידה נראת לו משמעותיות יותר, כך גדלים המיקוד והמאמץ, המביאים בסופו של דבר להישגים בתחום האקדמי.

קיים קשר בין הפן הרגשי-חברתי לפן הקוגניטיבי של ההתפתחות וידועה החשיבות של גורמים רגשיים והשפעתם על הצלחה אקדמית. מחקרים אמפיריים מאשרים, כי יחסים בין-אישיים בעלי משמעות וקשרים חברתיים, המבוססים על אכפתיות ותמיכה, מהווים בסיס לתהליך למידה מוצלח ולהצלחת התלמידים במוסדות החינוך.

ממצאים אלה מצביעים על החשיבות של פיתוח למידה אחרת, שונה מזו הנוצרת במערכות החינוך הפורמלי, כמו בבתי הספר. הלמידה במסגרת החינוך הבלתי פורמלי קשורה לתחושת הנאה ומעודדת אינטרס וסקרנות אינטלקטואלית. זאת, בניגוד לחוויה של שעמום וניכור המאפיינת את סביבת הלמידה בבתי הספר. מחקרי הערכה על תוכניות איכותיות בחינוך הבלתי פורמלי, שמתקיימות בשעות לאחר בית הספר ובחופשת הקיץ, מצביעים על קשר בין מעורבות ומוטיבציה שילדים, המשתתפים בתוכניות הללו, מגלים למגוון הישגים אקדמיים. סקרנות ספרות מחקרית מאפשרת לזהות מאפיינים משותפים לתהליכי למידה בתוכניות מוצלחות של חינוך בלתי פורמלי, המביאות למעורבות ומעלות את המוטיבציה של משתתפיהן:

- דגש על בניית ידע ולמידת חקר.
- למידה המבוססת על הסביבה היום-יומית של התלמיד ועל תרבות הקהילה.
- מנגנון הערכה המעצבת.
- מגוון הזדמנויות לרפלקציה ולהעמקת הידע.
- הכרה באינטרסים ובידע הקודם של התלמידים.
- למידה בקבוצות ולמידת עמיתים.
- אווירה של טיפוח ואכפתיות מצד המדריכים.

מטה-ניתוח של המחקרים הקיימים, שבחנו את השפעות התוכניות הבלתי פורמליות מראה, כי המשתתפים בתוכניות המתאפיינות בתכונות הללו, כולל ילדים משכבות סוציו-אקונומיות נמוכות, מראים שיפור ניכר בהערכה עצמית, בהתנהגויות חברתיות חיוביות וירידה בהתנהגויות בעייתיות, שיפור במגוון רחב של הישגים אקדמיים וקידום תחושת שייכות לבית הספר. הממצאים הללו מצביעים על החשיבות של בניית תוכניות בלתי פורמליות בשעות שלאחר בית הספר ובחופשות קיץ, במיוחד בקהילות מוחלשות.

לסיום, ניתן לומר, כי למרות המחקרים החדשים בתחומי קוגניציה ומדעי המוח, שמדברים על דרכי הקניית ידע ומיומנויות למידה, מערכת החינוך הפורמלי אינה ממהרת לאמץ מתודות ואסטרטגיות חדשות וליצור סביבת למידה הגורמת להנעה ולמעורבות התלמידים. משימה זאת מבוצעת בארצות הברית, בעיקר במסגרת תוכניות החינוך הבלתי פורמלי. תוכניות כאלה, המופעלות במסגרת מרכזי למידה קהילתיים של המאה ה-21, מיישמות את תובנות המחקר המודרני והמאמצים הללו מניבים פירות. מחקרי הערכה מצביעים על כך, כי תוכניות חינוך בלתי פורמלי, המעוצבות על פי המדדים שפורטו לעיל, עשויות להעלות את המוטיבציה והמעורבות של המשתתפים ולהיות מועתקות גם לסביבת הלמידה הפורמלית. החינוך הבלתי פורמלי הוא משאב שעשוי להפחית את תופעת הנשירה ולהעלות את הסיכוי לכך, שהתלמידים השייכים למעמד סוציו-אקונומי נמוך יסיימו את בית הספר בהצלחה. על התכניות לשלב בין הפן הקוגניטיבי, הרגשי והחברתי:

- להתמקד בבניית ידע משמעותי עבור התלמידים.
- לפתח רשת קשרים תומכת בקרב התלמידים ובין המדריכים לתלמידים.
- לפעול לחיזוק מיומנויות נרחבות שניתנות להעתקה בהקשרים חברתיים שונים ובמיוחד מיומנויות של יצירתיות, התמדה, אסרטיביות וחוסן.

התקציר מבוסס על המאמר:

Heckman, P. E., & Sanger, C. (2013). How quality afterschool programs help motivate and engage more young people in learning, schooling, and life. Peterson, T. K. (Ed.), *Expanding minds and opportunities: Leveraging the power of afterschool and summer learning for student success* (pp. 16-21). Washington, DC: Collaborative Communications Group.